

OBSERVAȚII PRIVIND POZIȚIA NEUTRULUI ÎN DIALECTELE LIMBII ROMÂNE

MIHAELA-MARIANA MORCOV

Tema acestui articol o reprezintă substantivele românești susceptibile de a fi încadrate în categoria neutrelor pe baza unor particularități formale și semantice (sunt terminate în consoane și desemnează abstracte sau inanimate). Direcțiile cercetării noastre sunt:

– oscilația unor substantive între masculin și neutru (considerată din punct de vedere istoric și dialectal);

– oscilația între desinențele de neutru *-e* (*-ă*) și *-uri*.

Vom încerca să stabilim dacă încadrarea într-un anumit gen a substantivelor aduse în discuție (este vorba de cuvinte autohtone, de origine latină, care ar fi putut moșteni acest gen) sau asocierea lor cu anumite desinențe – la nivelul dialectal al limbii române – se poate considera un indiciu al unei reminiscențe din româna comună sau dacă, dimpotrivă, este mai plauzibil să fie vorba de inovații dialectale independente.

1. OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA FLUCTUAȚIA DESINENȚELOR DE NEUTRU ÎN DIALECTE

1.1. Situația în care desinenței *-e*, din aromână, îi corespunde desinența *-uri* în celelalte dialecte (și mai ales în dacoromână) este destul de frecvent întâlnită:

Dacoromână	Aromână	Meglenoromână	Istroromână
<i>nod,-uri</i> (1566 – Coresi, L., în forma veche, <i>nodure</i> , VII/1: N)	<i>nod, noade</i> (Papahagi 1963, s.v.) [dar și <i>nod,-ur</i> (Pascu 1925, n° 1093)]	<i>nod,-ur</i> (Capidan 1935, s.v.)	
<i>lucru,-uri</i> (1564, B.V., 1574, Tetraev., Cuv. D. Bătr., cf. DLR, V: <i>L. Li-Luzulă</i> , s.v., în forma veche <i>lucrure</i> (<i>ibid.</i>) des întâlnită în literatura veche)	<i>lucru,-e</i> (<i>-i</i>) (Papahagi 1963, s.v.)	<i>lucru,-ă,-i</i> s.n. (Capidan 1935, s.v.) [dar și <i>lucru</i> , s.n., cu pl. art. <i>lucrulilij</i> (<i>ibid.</i> , s.v.)	<i>lucru,-ure</i> (Frățilă, Bărdășan 2010:204)
	<i>aratru,-e</i> (Papahagi 1963, s.v.)	<i>arat,-ur</i> (DDM, s.v.)	

FD, XXXVII, București, 2018, p. 83–98

1.2. Desinența *-uri* (< lat. *-ora*) apare în dialecte (sau cel puțin în anumite graiuri ale lor) alături de desinența *-e*, reflectând diversitatea existentă în ansamblul dialectelor. Uneori, unul din cele patru dialecte se caracterizează prin coocurența unor tipuri de neutre care în celelalte trei dialecte sunt în distribuție complementară. De exemplu, dr. *aluat* are ambele tipuri de plural (*-uri/-e*), în timp ce, în aromână, este atestat numai neutru plural în *-uri*, iar, în istroromână, a fost înregistrat numai pluralul în *-e*. Acest lucru este un argument în favoarea unității dialectelor la nivelul desinențelor de neutru.

Este posibil ca elementele de convergență să își aibă originea într-o fază anterioară românei comune. După cum arată G. Ivănescu, anumite forme de neutru plural în *-ora*, comune cu dialectele meridionale ale limbii italiene (rom. *arcuri/it. arcora*, rom. *noduri/it. nodora*), sunt moștenite din latina populară vorbită pe teritoriul *apenino-balcano-carpatic* (Ivănescu 1980: 143).

O altă formă de neutru plural, atestată în toate dialectele românești, pe baza căreia putem stabili analogii cu italiana este *fuse*, care trebuie să fi înlocuit un mai vechi plural în *-ă*. Acesta din urmă corespunde it. *fusa*, consemnat din secolul al XIII-lea (TLIO, s.v. *fuso*).

Desinența	<i>-e (-ă)</i>	<i>-ur(i)</i>
Dacoromână	<i>ac,-ce</i> 1682 (Dosoftei, V. S., cf. DA I/I A-B, s.v.)	<i>ac,-uri</i> 1884 (Grüber, St., ap. TDRG ²)
	<i>aluat,-e</i> (în graiurile sudice) (DGS I, s.v.)	<i>aluat,-uri</i> (DA, I/I A-B, s.v.)
	<i>arc, -e</i> (<i>Biblia</i> 1688, formă unică în limba veche, cf. DA, I/I A-B, s.v.)	<i>arc,-uri</i> 1885 (Delavrancea, S., ap. DA, I/I A-B, s.v.)
	<i>laț-e</i> 'cursă' (în alternanță cu <i>laț, lați</i> , în expresia <i>a se da ca cioara în laț</i> , cf. DLR, IV. Litera L, L-Lherzolit sv. <i>laț²</i>)	<i>laț,-uri</i> (1577 – Coresi, Ps., în forma veche, <i>lațure</i> , cf. DLR, IV. Litera L, L-Lherzolit)
	<i>mănunchi,-e</i> (1673 Dosftei, Ps., cf. DLR, VI. Litera M, s.v.)	<i>mănunchi,-uri</i> (1885 Delavrancea S., cf. DLR, VI. Litera M, s.v.)
	<i>ghem,-e</i> (DA, II. Partea I: F-I, s.v.) <i>căpătâi,-e</i> (<i>Biblia</i> 1688, cf. DA, I/II: C, s.v.)	<i>ghem,-uri</i> (DA, II. Partea I: F-I, s.v.) <i>căpătâi, căpătâiuri</i> (formă rară și târzie) 1829 (Piscopescu, O., cf. DA I/II: C, s.v.)
	<i>car, -e</i> (formă veche: <i>cară</i>) 1651 (Psalt., DA I/II: C, s.v.)	<i>car,-uri</i> (considerat neobișnuit în DA, I/II: C, s.v.)
	<i>fus, -e</i> 1872 (C. Negruzzi I, ap. DA II/I: F-I)	<i>fus,-uri</i> (ap. TDRG ² , SDLR)

Aromână	<i>ac, ațe</i> (Papahagi 1963, s.v.)	
		<i>aluat, -uri</i> (Papahagi 1963, s.v.)
	<i>arc, arțe</i> (Pascu 1925, n° 118)	<i>arcu, -uri</i> (<i>ibid.</i> , s.v., Pascu 1925, n° 118)
	<i>alațu, alață</i> (Papahagi 1963, s.v.)	
	<i>mînucl'iu, -e</i> (Papahagi 1963)	
	<i>gl'em, gl'eame</i> (Papahagi 1963, s.v.)	
	<i>căpitîniu, căpitîne</i> (Papahagi 1963, s.v.)	
	<i>car, -e</i> (<i>ibid.</i> , s.v.)	
	<i>fus, -e</i> (<i>ibid.</i> , s.v.)	<i>fus, -uri</i> (Papahagi 1963, s.v.)
Meglenoromână	<i>ac, -ați (ață)</i> (DDM, s.v.) <i>arc, arță</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>căpitîni, -ă</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>car, -ă</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>fus, -i</i> (Candrea 1928, s.v.)	<i>ac, acur</i> (DDM, s.v.) <i>arc, arcur</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>căpitîni, -ur</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>car, -ur</i> (<i>ibid.</i> , s.v.)
Istroromână	<i>âc, âc (âc)</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 78) <i>fus, -e</i> (<i>ibid.</i> : 175) <i>gl'em, -e</i> (<i>ibid.</i> : 176) <i>aluță, -e</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 176)	<i>âc, âcure</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 78) <i>fus, -ure</i> (<i>ibid.</i> : 174, 175) <i>gl'em, -ure</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 176)

2. OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA FLUCTUAȚIA GENURILOR ÎN DIALECTE

2.1. Oscilația dintre neutru și feminin

Există cazuri de refacere morfologică constând în interpretarea unor plurale neutre, pe baza desinențelor comune, ca feminine și în refacerea unui sg. feminin. Un exemplu de acest tip este istr. *lemne, -e* – fem.sg., refăcut dintr-un plural neutru (Frățilă, Bărdășan 2010:199), în timp ce în celelalte trei dialecte se păstrează genul neutru (DDA, s.v. *lemnu*, Capidan 1935, s.v. *lemn*). Aceste refaceri se pot înregistra, uneori, în două sau mai multe dialecte românești: cum este, de exemplu, singularul ar., dr. *noadă* (cu sensuri diferite în fiecare dialect: 'regiune situată în jurul cocisului', în dacoromână, 'organ genital masculin' în aromână, cf. DLR, VII/1. Litera *N*, Papahagi 1963, s.v.), refăcut în ambele dialecte din pluralul neutrului *nod*.

Atât în dacoromână, cât și în dialectele suddunărene, au fost atestate următoarele forme de feminin refăcut din neutru: dr. *plămână*, *plămâie*, ar. *pălmână*, *-e*, istr. *plumăre* (ALRR. *Sinteză* II, h. 151; Papahagi 1963, s.v.; Frățilă, Bărdășan 2010: 252). Femininul se concentrează în aria de nord-vest a domeniului dacoromân, în opoziție cu masculinul, care este specific părții de sud-est (ALRR. *Sinteză* II, h. 151). Neutru este astăzi foarte rar atestat. În mod similar cu situația constatată în cazul formelor de feminin, cele mai multe puncte în care a fost înregistrat neutru aparțin ariei de nord-vest a țării. După cum arată Dana-Mihaela Zamfir, în perioada veche, aria de răspândire a femininului era mult mai vastă decât în prezent (Zamfir 2011: 526, 527). Este ceea ce ne sugerează atât prezența formei de feminin singular, înregistrată la Dosoftei (în 1673), cât și numeroasele ocurențe ale pluralului arhaic *plămâne*, susceptibil de a fi corelat deopotrivă cu neutrele și cu femininele (Zamfir 2011: 526).

Pentru trecerea substantivelor de la feminin la neutru semnalăm cazul substantivului *g'lețu*, *-eață* s.n., din aromână (Papahagi 1963, s.v.), pe care Tache Papahagi îl pune în legătură cu un etimon latinesc neatestat, *glacium* (*ibid.*). Având în vedere însă că forme de masculin înrudite cu substantivul din aromână nu au fost consemnate în alte zone ale domeniului lingvistic romanic (REW, n° 3771), este posibil ca această transformare să fi avut loc pe terenul dialectului aromân. În dacoromână și în istroromână, ar. *g'lețu* corespunde unor substantive feminine: *gheață* și *gl'ățe* (< lat. *glacia*) (DA, s.v.; Frățilă, Bărdășan 2010:176).

2.2. Oscilația dintre neutru și masculin

Oscilația dintre neutru și masculin este mai frecventă decât cea dintre neutru și feminin. Această tendință creează, în aromână, posibilitatea de a încadra în categoria neutrelor chiar și un substantiv care desemnează o ființă omenească. Este vorba de *nat* „nou-născut”, pentru care Papahagi (1963, s.v.) înregistrează atât forma de masculin, cât și cea de neutru, plural. Dacă ținem seama de exemplele enumerate de Tache Papahagi, acest substantiv este chiar mai frecvent folosit ca neutru decât ca masculin.

În tabelul de mai jos sunt reprezentate câteva cazuri ilustrative de oscilație a substantivelor între neutru și masculin, atât la nivel dialectal, cât și la nivel intradialectal:

	neutru	masculin
Dacoromână	<i>caș, -uri</i> 1871 (<i>Biblia</i> , ap. DA, I/II: C, s.v.) <i>fân, -uri</i> 1688 (<i>Biblia</i> , ap. DA, II/I: F-I, s.v.) <i>floc, floace</i> 1717–1723 (Cantemir, Hr., cf. DA, II/I: F-I) <i>mormânt, morminte / mormânturi</i> c. 1500–1510 (cu pl. în -e, Psalt. Hur., ap.	<i>caș, -i</i> 1834 (Drăghici, Ic., ap. TDRG ² , s.v.). <i>floc, -i</i> 1884 (<i>Gaz. Săt.</i> XIV, ap. TDRG, s.v.) <i>mormânt, morminți</i> 1899 (Marian, S. R., II Arh. Folkl. III,

	DA s.v.) mormânturi –înv. (DLR,VI. Litera <i>M</i> , s.v.) <i>laț, -uri</i> ‘bucată de lemn îngust’ c. 1650 (Anon. Car.în forma <i>leațure</i> , ap. DA, II/II/II: <i>Ladă-lepăda</i> s.v.), 1806 (în forma <i>leațe</i> , Economia, DA) <i>laț, -uri</i> ‘nod’c. 1665–1672 (Anon. Cantac, DLR, IV. Litera <i>L</i> , <i>L-Lherzolit</i> , s.v.)	ALRM I–II, apare numai cu sensul ‘cimitir’, în concurență cu <i>morminte</i> , ap. DLR, VI. Litera <i>M</i> , s.v.) <i>laț, -i</i> ‘bucată de lemn îngust’ 1870 (Costinescu, cf. DA, II/II/II: <i>Ladă-lepăda</i> s.v.)
Aromână	<i>cașu, cășuri</i> (Papahagi 1963, s.v.) <i>floc, -oațe</i> (<i>ibid.</i> , s.v.) <i>mărmintu (murmînd(u)), mărminte (murminte)</i> (<i>ibid.</i> , s.v.)	<i>murmintu, murminț</i> (Pascu 1925, n° 1029)
Meglenoromână	<i>murmint, -ur</i> (Capidan 1935, s.v.)	<i>caș, -i</i> (DDM, s.v.)
Istroromână	<i>căș, cășure</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 124) <i>fîr, -ure</i> (<i>ibid.</i> : 167)	<i>căș, căș</i> (Frățilă, Bărdășan 2010: 124) <i>fîr, fîr</i> (<i>ibid.</i> : 167)

În cele ce urmează vom analiza câteva dintre substantivele care prezintă fluctuații între masculin și neutru, încercând să stabilim, pe baza răspândirii geografice a formelor și pe baza atestărilor documentare, care dintre genuri trebuie/este mai plauzibil să fi fost primordial în româna comună. De asemenea, vom încerca să deducem, prin confruntare cu datele din italiană, dar și cu cele din latină și, mai ales, din latina târzie, dacă acest gen reconstruit este moștenit în română.

2.2.1. Realități din afara omului

2.2.1.1. dr. *câmp, -uri* sau *câmp, -i* s.n. și masc.; ar. *cîmpu, -urî* s.n.; megl. *comp, -ur* s.n.

După DA, pluralul masculin este atestat înaintea celui neutru în dacoromână (DA, Coresi 1577 ap. GCR I 11/28, Crestomatie română., Moxa 1620, DA, 1643–Varlaam, 1647–Ureche, Let.I., DA s.v.), Din secolul al XVII-lea, pluralul neutru, atestat pentru prima dată la Dosoftei în Psaltirea (1673), începe să câștige teren în defavoarea pluralului masculin (DA, s.v.). Datele dialectale ne permit să reconstituim în româna comună un gen neutru, însă acest tip de analiză trebuie completat cu datele filologice și cu informațiile de natură lingvistică (de exemplu, conservarea formei de masculin, *câmpi*, numai în anumite expresii). Deși masculinul *câmpi* nu a fost atestat decât în dacoromână, este foarte posibil ca el să se fi aflat în concurență cu neutru încă din româna comună. Prezentăm în favoarea ipotezei noastre următoarele argumente:

1. textele vechi reflectă procesul înlocuirii treptate a formei de masculin prin cea de neutru. Din această perspectivă, forma de neutru poate fi considerată o inovație în raport cu masculinul.

2. Masculinul s-a păstrat în expresii (*a lua câmpii, a bate câmpii*), unde, după cum se știe, se mențin forme arhaice.

3. Situația din dacoromână își găsește un corespondent perfect în italiană. În italiană, forma de masculin plural, *campi*, este consemnată alături de o formă de feminin plural în *-ora* (simetrică în raport cu forma de plural, câmpuri). Ambele variante datează din secolul al XIII-lea (TLIO, s.v. *campi*, *campora*).

Situația pe care o putem reconstitui pentru limba română concordă parțial cu datele din latina scrisă (clasică), unde *campus* era de genul masculin (Ernout–Meillet, s.v. *campeō*, OLD, s.v. *campus*, *-ī*).

G. Ivănescu încadrează atât forma de plural *câmpuri*, cât și pe cea din italiană, *campora*, în seria elementelor moștenite din latina *alpino-carpato-balcanică* (Ivănescu 1980: 143).

2.2.1.2. dr. *mormânt*, *-inte*, *-uri*; *morminți* s.n., s.m.; ar. *mărmintu*, (*murmînd(u)*), *mărminte* (*murminte*); megl. *murmint*, *-ur* sau *murmînță*.

Un caz interesant este cel al substantivului *mormânt*, care poate oscila între neutru și masculin atât în dacoromână (*mormânt*, *-inte*, *-uri* / *morminți*), cât și în aromână (ALRR *Sinteză* III, h. 469¹; DLR, s.v. *mormânt*; Papahagi 1963, s.v. *mărmintu*). În meglenoromână, substantivul este numai neutru (*murmint*, *-ur* sau *mumînță* 'cimitir', folosit ca plural colectiv) (ALDM I, h. 589, Capidan 1935, s.v.).

Pentru dacoromână, nu putem preciza care este adevărata arie de răspândire a masculinului și a neutrelui, întrucât, forme de plural ale cuvântului *mormânt* au fost consemnate numai ocazional și în relație cu un substantiv colectiv (ALRR *Sinteză* III, h. 469). Putem observa totuși, pe baza celor câteva puncte care atestă folosirea pluralelor *morminte* sau *morminți* cu sensul 'cimitir', că neutru și masculinul au aproximativ aceeași pondere și sunt întrebuințate, în general, în aceleași zone: în aria nord-vestică și în Basarabia (*ibid.*).

De asemenea, nu putem ști dacă masculinul este moștenit în dacoromână, chiar dacă într-o fază târzie a limbii latine, este înregistrată forma *monumentus* – inovatoare în raport cu forma clasică *monumentum* (cf. OLD) – întrucât pluralul *morminți* nu este atestat în româna veche (cf. DLR, s.v. *mormânt*) și nici în meglenoromână sau în istroromână.

În schimb, în româna veche (*Biblia* din 1688), au fost consemnate formele de neutru plural, cu desinențele *-e* și *-uri* (DLR, s.v. *mormânt*). Totodată, neutru a fost atestat în toate dialectele, cu excepția istroromânei, unde cuvântul *mormânt* nu a fost înregistrat.

Datele prezentate mai devreme conduc către reconstrucția unui substantiv *mormânt*, de genul neutru, în româna comună.

Este posibil ca prezența genului masculin în dacoromână și în aromână să reprezinte rezultatul unor inovații paralele.

¹ Harta a fost redactată de către Irina-Carmen Floarea.

2.2.2. Genul la substantive care denumesc părți ale corpului omenesc

2.2.2.1. Călcâi

dr. *călcâi*, -e, -i, -ń s.n., s.m., ar. *călcîn*^u, *călcîne*, *călcîn* s.n., s.m.; megl. *călcón*, -ă

În toate dialectele limbii române (cu excepția istroromânei, unde cuvântul de origine latină a fost înlocuit cu termenul slav, *peta*, cf. MALGI, h. 26, Frățilă 2016: 483), reflexele lat. *calcaneum* sunt de genul neutru (ALRR. *Sinteză* II, h. 276, ALAR I, h. 234, ALDM I, h. 341). Forma de plural a neutrului se realizează, în general, prin desinența -e sau -ă, provenită din lat. -a: Pe harta *Pluralul lui călcâi* (h. 276), din ALRR. *Sinteză* II, au fost atestate și neutre în -uri (în puncte izolate din mai multe zone ale țării). Masculinul plural se utilizează numai în Banat (cu nazala palatală păstrată în varianta *călcîn*), unde formează arie, și în câteva puncte izolate din restul țării (sub forma *călcîn*) (*ibid.*). Masculinul a mai fost atestat numai în 5 localități din rețeaua de puncte a domeniului aromân (în Grecia și în Albania) (ALAR, I h. 234). Absența sau caracterul sporadic al formelor masculine în dialectele limbii române ne îndreptățește să presupunem că în româna comună se folosea numai genul neutru.

În latină, a fost consemnat, de asemenea, genul neutru: *calcaneum*, -ī (Ernout–Meillet, s.v. *calx*, *calcis*1).

În limba italiană veche, a fost consemnat, alături de forma de masculin plural, *calcagni* (sg. *calcagno* < lat. *calcaneum*), și pluralul *calcagna* (cu varianta *calcagne*) (TLIO, s.v. *calcagno*), pe care o putem corela cu forma de neutru plural din română.

2.2.2.2 Cot

dr. *cot*, *coate*, *coturi*, *cot*, *coți* s.n., s.m.; ar. *cot*, *coate*, *coț* s.n., s.m.; megl. *cot*, *coāti* s.m.; ir. *cot*, *cote*, *coți* s.n., s.m.

În toate dialectele limbii române, este atestat neutru cu desinența de plural -e (-i) și, mai rar, neutru cu desinența provenită din lat. -ora (ALRR. *Sinteză* II, h. 221, ALAR I, h. 186, ALDM I, h. 273; Frățilă 2016: 472). Alături de neutru, în dacoromână, în aromână, și în istroromână, a fost consemnat și masculinul cu pluralul *coți* și, respectiv, *coț* (*cođ*) (DA, s.v. *cot*; ALRR. *Sinteză* II, h. 221; Papahagi 1963. s.v. *cot*; Frățilă 2016: 472).

În dacoromână, se pot trasa două arii pe baza ALRR. *Sinteză*: cea constituită de formele de neutru cu pluralul în -e și cea în care neutrele au desinența de plural -uri (în care -i final poate fi atât asilabic, cât și plenison). Faptul că cele două arii se întrepătrund arată, împreună cu sursele scrise, unde neutru în -uri a fost atestat de la începutul secolului al XVIII-lea (1700–1712, în *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Nicolae Costin, cf. DA, s.v.), că neutru cu desinența de plural -uri s-a extins destul de devreme în dacoromână. Acest lucru este confirmat de faptul că, pe lângă pluralul în -ur^í (în care -i final este asilabic), păstrat în româna actuală, s-a înregistrat și forma de plural în -uri (cu -i final plenison), care constituie o fază

fonetică intermediară între *-ure* din cele mai vechi texte românești (ex. *frigure*, *piepture*, *tempure*, cf. Coteanu 1969: 36) și *-urî*, din limba literară și din cele mai multe graiuri dacoromâne actuale. Pluralul masculin, *coți*, nu este frecvent atestat, dar este răspândit pe toată suprafața teritoriului dacoromân. Frecvența redusă a pluralului *coți* se explică prin faptul că răspunsurile cartografiate pe harta *Cot* din ALRR. *Sinteză* se află în legătură cu sensul „parte a corpului omenesc” și nu cu sensul „unitate de măsură”. De altfel, sensul „unitate de măsură” este corelat cu masculinul de la prima sa atestare, în 1688 (Biblia, cf. TDRG, s.v. *cot*). Semnificativ pentru vechimea relației dintre sensul menționat și gen este faptul că forma de masculin este asociată cu o unitate de măsură și în aromână și în istroromână (Papahagi 1963, s.v.; Frățilă 2016: 472).

Pe baza datelor dialectale și lexicografice, putem conchide că, în româna comună, formele neutre coexistau, probabil, cu cele masculine. Prezența masculinului alături de neutru corespunde situației din latina scrisă, unde a fost înregistrat atât *cubitus*, cât și *cubitum*. De asemenea, se pot stabili analogii cu limba italiană, unde au fost consemnate, încă din secolul al XIII-lea, forme de masculin cu desinența de plural, *-i*, în alternanță cu forme ambigene cu desinența de plural, *-a* (*gomito*, *-i*; *-a*) (TLIO, s.v. *gomito*).

2.2.2.3. Creier

dr. *créijer*, *-i*, *-e*, *-urî* s.m., s.n.; ar. *crier*, *-i*

În dacoromână și în aromână, acest substantiv se încadrează în categoria masculinelor (ALRR. *Sinteză* I, p. 3, Papahagi 1963, s.v. *crier*). În istroromână, termenul de origine latină a fost înlocuit cu un cuvânt slav (Frățilă 2016: 426). În meglenoromână, cuvântul s-a păstrat însă este imposibil de stabilit genul, întrucât sursele pe care le avem la dispoziție nu consemnează și forma de plural (ALDM I, h. 3; DDM, s.v. *criel*).

În diverse zone din domeniul dialectal al dacoromânei, au fost atestate și forme de neutru plural în *-e* sau *-uri*, dar acestea sunt mult mai precare decât masculinul plural. Putem reconstitui în româna comună, cu un grad de incertitudine mai mare decât în cazul altor substantive asociate cu părțile corpului omenesc, genul masculin.

Correspondentul din latina scrisă al cuvântului românesc era tot de genul neutru: *cerebrum* (Ernout-Meillet, s.v. OLD s.v.).

2.2.2.4. Cur

dr. *cur*, *cururi*, *curi*, *cure* (= ‘așternut sub căpiță’) s.n. s.m.; ar. *cur*, *-urî*, *-î* s.n. s.m.; megl. *cur*, *-ur* s.n.; ir. *cur*, *-î*, *-uri(e)* s.m., n. (DA, I./II: *C* s.v. *cur*; DGS I s.v.; Papahagi 1963 s.v. *cur*; DDM, s.v. *cur*; Frățilă 2016: 309, 468).

Oscilația dintre masculin și neutru, specifică flexiunii acestui substantiv la nivelul tuturor dialectelor, poate fi un indiciu al unei situații de instabilitate moștenite din româna comună.

În latină *culus* era de genul masculin (Ernout-Meillet, s.v. *cūlus*, *-ī*, OLD, s.v.).

2.2.2.5. *Ficat*

dr. *ficát*, -*áț*, -*áte*, -*ur* s.m., s.n.; ar. *licát*^o, -*cáte*, -*căț* s.n., s.m.; ir. *ficát*, -*ț* s.m.

Atât sursele limbii române literare actuale, cât și atestările cele mai vechi ale cuvântului *ficat*, indică faptul că acest substantiv este, în cele mai multe graiuri dacoromâne, de genul masculin. Masculinul este atestat încă din 1688 (*Biblia*, cf. DA, s.v.). Formele de neutru plural în *-e* și în *-uri* formează arie în graiurile din Transilvania și Banat (ALRR. *Sinteză* II, harta 212). Alternanța dintre masculin și neutru este caracteristică, de asemenea, dialectului aromân. (ALAR I, h. 179). Spre deosebire de dacoromână însă, în aromână, sunt predominante formele de neutru.

În istroromână, este consemnat numai masculinul: *ficát*, -*ț* (Frățilă 2016: 317, 461). Forma de neutru plural, *ficâte* (*ibid.*: 462), este irelevantă, pentru că ea corespunde variantei de singular, *ficaț*, refăcute din pluralul lui *ficat*.

În meglenoromână, termenul de origine latină a fost înlocuit cu cuvântul *drob* sau cu sintagma *drob negru* (Frățilă 2016: 461, ALDM I, 264).

Putem reconstitui, pentru româna comună, atât forma de masculin, cât și cea de neutru.

Pentru limba latină, Ernout-Meillet (s.v. *ficus*, -*i*) atestă numai forma de neutru, *ficatum*.

2.2.2.6. *Genunchi*

dr. *genunK*, ~, -*e*, -*ur* s.m., s.n.; ar. *đnucľu*, -*ă*, -*i* s.n., s.m.; mgl. *zănucľu*, -*i*, -*ă*, s.m., s.n.; ir. *ž(j)eruŋcl'u*, -*i* s.m.

Domeniul dacoromân sugerează că masculinul, care formează o arie compactă în nord-vestul, centrul și sudul țării și, care este atestat chiar în aria neutruului (în aria estică) (ALRR. *Sinteză* II, h. 267), pare să fie primordial. Acest lucru este în contradicție cu situația din româna veche, secolul al XVI-lea, unde este atestată numai forma de neutru, și cu aromâna, unde masculinul a fost consemnat numai în câteva localități (Dimitrescu 1978: 213; ALAR I, h. 227).

În 4 puncte din rețeaua cartografică a domeniului meglenoromân (reprezentând jumătate din numărul localităților anchetate), s-a răspuns cu pluralul neutru, *zănucľă*. Constatăm că masculinul, *zănucľi*, înregistrat, de asemenea, în patru localități, ca formă unică sau în alternanță cu neutru (punctul 1), are o pondere egală (ALDM I h. 331). Pentru istroromână, a fost consemnat numai masculinul: *ž(j)eruŋcl'i* (Frățilă 2016: 479).

Având în vedere faptele semnalate mai devreme, este posibil ca, în româna comună, să fi fost întrebuintate ambele genuri. În concordanță cu datele prezentate pentru limba română, putem evoca aici cazul formelor de plural *ginocchia* și *ginocchi*, din italiană, consemnate, încă de la începutul limbii literare (TLIO, s.v. *ginocchio*).

Pentru limba latină, Ernout-Meillet (s.v. *genū*) înregistrează numai forma de neutru, *genuculum*.

2.2.2.7. Maț

dr. *maț-e, -urî-ă*; ar. *mațu, -ță*; megl. *maț, -ță*; ir. *măț, -e* s.n

Pluralul *mațurî* a fost consemnat sporadic în Maramureș și în Transilvania (ALRR. *Sinteză* II, h. 201). Ținând cont de faptul că forma amintită apare preponderent în graiurile din Basarabia și din Ucraina, ea trebuie considerată o inovație târzie, specifică acestor zone.

Formele de neutru plural în *-e* sau în *-ă*, predominante în dacoromână, se regăsesc și în celelalte dialecte, ceea ce permite reconstrucția unui neutru, *maț, -ă*, în româna comună (ALAR I, h. 172; ALDM I, h. 256; Frățilă 2016: 458).

Substantivul *maț* a fost explicat prin refacerea unui singular de la pluralul *mațe* (care corespunde lat. **mattia*, reconstruit pe baza cuvintelor înrudite, atestate în majoritatea limbilor romanice cf. REW, n° 5425) (CDDE, n° 1070). Admițând această ipoteză, trebuie să remarcăm că un substantiv feminin *mață*, care ar fi trebuit să constituie rezultatul imediat al evoluției lat. *mattia* nu a fost atestat decât într-un caz izolat din istroromână (Frățilă, Bărdășan 2010: 210). Aria restrânsă de utilizare a formei sugerează că femininul a fost ulterior neutrului.

De observat, în legătură cu etimologia rom. *maț*, este faptul că, în alte limbi romanice, a fost consemnată, pe lângă forma de feminin, care conduce la reconstrucția etimonului *mattia*, și o formă de masculin, explicată în lingvistica spaniolă, italiană sau catalană, fie prin derivare de la substantivul feminin, moștenit din latină (cf. DRAE, s.v. *mazo*, DCECH, III, s.v. *maza*; TLIO, s.v. *mazzo*), fie prin evoluția unui etimon latinesc neatestat, *matteu* (DCVB, s.v. *maç*).

Ținând cont de datele semnalate mai devreme, este posibil ca rom. *maț* să continue genul neutru din latină. Teoria unui etimon neutru latinesc se justifică, așadar, prin corelarea genului neutru, din limba română, cu tendința substantivelor din italiană, spaniolă și catalană de a oscila între forma de masculin și cea de feminin.

2.2.2.8. Braț

dr. *braț, -e-uri* s.n, ar. *brațŭ, -ă* s.n.; megl. *braț, -ă, -i* s.n.; istr. *brăț, -e, -ure, brăț, s.n., s.m.*

În sursele limbii literare, pluralul neutru *brațe* este consemnat încă din opera lui Dosoftei (V. s.) (DA, I/I: A–B, s.v.).

Pluralul neutru cu desinența *-ă* este întrebuințat atât în aromână, cât și în meglenoromână (Papahagi: 1963, s.v. *brațŭ*; DDM, s.v. *braț*).

Izolot, Vasile Frățilă (2016: 471) citează, pentru istroromână, o formă de masculin (preluată de la Bartoli) și o formă de neutru plural în *-ure* (preluată de la Popovici). Aceasta din urmă își găsește corespondența în dr. *brațuri*, atestat încă din 1688 (*Biblia*) (cf. DA, I/I: A–B, s.v.).

Pe baza datelor dialectale, se constată că, în româna comună, *braț* se afla în categoria neutrelor ale căror forme de plural se realizau cu ajutorul desinenței *-ă*. Acest lucru corespunde, pe de o parte, situației din latina scrisă (unde este consemnată forma *bracchium*) și, pe de altă parte, celei din italiană (*braccio, -a*).

În opinia lui G. Ivănescu, și aceste concordanțe dintre italiană și română se explică prin perpetuarea unui fenomen specific perioadei de comuniune apenino-balcano-carpatică (Ivănescu 1980: 142, 143).

2.2.2.9. Deget

dr. *deget*, *-e* s.n.; ar. *ḡeđit*, *-e* s.n.; megl. *zeđist*, *-i* s.n.; ir. *zāzet*, *-e*; j' *uájet*; j' *uájet* s.n., s.m.

În dacoromână, forme de masculin nu au fost consemnate, decât sporadic, și în relație cu varianta fonetică redusă *dešt*(*đ*) (NALR. Mold.–Bucov. I, h. 83, ALRR. Munt.-Dobr., h. 78).

Ținând cont de datele din ALAR I (h. 210), în aromână, neutru este singurul gen atestat. Cu excepția unui singur punct (unde a fost consemnat masculinul: *ḡeđit*, *ḡeđit*), în meglenoromână, au fost înregistrate numai forme de neutru (ALDM I, h. 306). În istroromână, a fost atestată, pe lângă forma de neutru *zāzete* (*zāzete*), și cea de masculin, j' *uájet* (Frățilă 2016: 474).

Putem conchide că, în toate dialectele limbii române, forma de neutru plural în *-e* (<*-ă*) este majoritară; fenomen care indică, în mod cert, o situație moștenită din româna comună.

După cum se știe, în latină, forma consacrată era *digitus*, *-i*, de genul masculin (Ernout-Meillet, s.v. *digitus*). Totuși, în faza târzie a limbii, au fost consemnate și forme de feminin sau de neutru plural ale unei variante fonetice: *dicita* (*ibid.*). Acest lucru trebuie corelat cu faptul că, în italiană a fost înregistrată, de asemenea, o formă de plural în *-a*, *dita*, consemnată încă din s. al XIII-lea (TLIO, s.v. *dito*). După G. Ivănescu, it. *dita* și rom. *degete* sunt moștenite din latina apenino-balcano-carpatică (Ivănescu 1980: 142, 143). Așadar, reconstrucția genului neutru în protoromână este confirmată de reconstrucția neutrului pentru același substantiv în protoromanică.

2.2.2.10. Buric

dr. *buric*, *-e*, *-uri*, *buric* s.n., s.m.; ar. *buric*, *burice(i)*, *buricur*, *buric*, *buric* s.n., s.m.; megl. *buric*, *-iți*, *-ur* s.n.; ir. *buric*, *buriki*, *buric*, *buric*, *-ure* s.m., s.n.

Pe harta 204, din ALRR. *Sinteză* II, au fost reprezentate atât forme de neutru plural în *-e* și în *-uri*, cât și forma de masculin plural, *buric*. Având în vedere aria ei de răspândire în dacoromână, desinența de neutru plural *-e* este cea mai veche. Dat fiind că sunt atestate numai în câteva localități izolate, desinența de neutru plural *-ur* și desinența de masculin plural *-c* reprezintă probabil inovații independente, de dată recentă, explicabile ca manifestări ale unor tendințe posibile la nivelul sistemului. Situația existentă în graiurile dacoromâne se răsfrânge și la nivelul celorlalte dialecte. În aromână sunt atestate, pe lângă formele majoritare de plural neutru în *-uri*, *-e* sau *-i*, și câteva forme de plural masculin: *b(u)ric*, *buric* (ALAR I, h. 174). Neutru este preponderent și în meglenoromână, unde răspunsurile consemnate atestă folosirea formei de plural neutru în *-i* în 4 localități, în opoziție

cu pluralul masculin, *burîț*, înregistrat numai în două localități (ALDM I, h. 258, DDM, s.v. *buric*). Ca și în dacoromână, în istroromână, masculinul coexistă cu neutru [Frățilă 2016: 458; Kovacec, Rjecnik, s.v. *buric*].

Faptele prezentate mai sus conduc către ideea că, în româna comună, *buric* era de genul neutru. Această situație nu concordă cu cea reflectată de latina scrisă, unde este atestat numai masculinul (Ernout Meillet, s.v. *umbō*, *-onis*; OLD, s.v. *umbilīcus*, *-i*).

2.2.2.11. Picior

dr. *pičór*, *pičóare* (*pičéere*), *pičóară* s.n. ar. *čičior*, *-e*, *-ă*; s.n., megl. *pičor*, *pičoari*, s.n.; ir. *pičór*, *pičór*, *-e* s.m., s.n.

În toate dialectele limbii române au fost consemnate forme de neutru plural în *-e(-i)* sau în *-ă* (ALRR. *Sinteză* II, h. 252; ALAR I, h. 219; ALDM I, h. 320; MALGI, h. 3).

Alături de forma de neutru, *pičóre*, în istroromână, a fost consemnată și forma de masculin, *pičor* (MALGI, h.3, Frățilă 2016: 476).

Putem deci să reconstruim, în protoromână, pentru substantivul *picior*, genul neutru.

Spre deosebire de română, în latină este atestat numai masculinul [Ernout–Meillet, s.v. *peciolus* (*petiolus*), OLD, s.v. *peciolus*, *-ī*].

2.2.2.12. Pumn

dr. *pumn*, *-î*, *-e*, *-uri* s.m. s.n.; ar. *pulmu*, *pulni* s.m.; megl. *pulm-ur* s.n.; ir. *pum(ă)n*, *-pumń*, *pumni*, *pumne* s.m., s.n.

Pe baza răspunsurilor cartografiate în ALRR. *Sinteză* II (h. 224), se constată că forma de plural masculin, *pumnî*, acoperă aproape, în întregime, suprafața teritoriului dacoromân, iar celelalte forme de plural (neutru în *-e* sau în *-urî*) sunt folosite sporadic. Așadar, *pumnî* este forma cea mai veche de plural din dacoromână. Situația menționată pentru dacoromână concordă cu cea din aromână și din istroromână, unde a fost consemnat tot genul masculin (Papahagi, s.v. *pumnu*, Frățilă 2016: 361, 473).

În istroromână a mai fost înregistrat, izolat (numai în Sușnevița și în alternanță cu forma de masculin), și neutru plural, exprimat prin desinența *-e* (Frățilă 2016, *ibid.*).

Pentru meglenoromână Th. Capidan (1935, s.v. *pulm*) consemnează forma de neutru plural, *pulmur*.

În prezent, după cum arată anchetele dialectale recente, în meglenoromână și în aromână, termenul de origine latină, *pulm* a fost înlocuit cu cuvântul *buș*, de origine slavă (ALDM I, h. 275, ALAR I, h. 188).

Ținând cont de faptul că neutru este consemnat izolat în dialecte, putem, conchide că în româna comună, substantivul *pumn*, *-i* se încadra, în general, în categoria masculinelor.

În latină este înregistrată, pe lângă forma de masculin și cea de neutru a substantivului (Ernout–Meillet, s.v. *pugnus*, *-ī*, OLD, s.v. *pugnus*).

2.2.2.13. Umăr

dr. *úmăr*, *úmer* ^í, *úmere* s.m. s.n.; ar. *umir* s.m., n.; megl. *númiri*; *-ir*; ir. *umer*, *-e*, *-i* s.n., s.m.

În dacoromână, aria constituită de pluralul neutru *úmere* și aria formată de pluralul masculin *úmer* ^í se suprapun în cele mai multe dintre graiuri (ALRR. *Sinteză* II, h. 223). Masculinul este mai frecvent însă în sud-vestul țării. Acest aspect, coroborat cu faptul că neutru este consemnat atât în sudul țării, alături de formele de masculin, cât și pe arii extinse și compacte din nordul și mai ales din estul domeniului dacoromân, arată că forma de plural, *umer* ^í, este o inovație care a pornit din direcția graiurilor sudice. Un argument în favoarea apariției ulterioare a masculinului este faptul că, în textele din secolul al XVI-lea, substantivul se încadra în categoria neutrelor (Dimitrescu 1978: 213). De altfel, având în vedere și alte exemple din textele vechi, *umăr* ilustrează situația denumirilor asociate cu părțile corpului omenesc, care sunt, în general, neutre în perioada menționată: *genunche*, *-e*, *obraz*, *-e* (Dimitrescu 1978, *ibid.*).

Oscilația dintre neutru și masculin se manifestă și la nivelul dialectelor suddunărene (ALAR I, h. 187; ALDM I, h. 274; MALGI, h. 10; Frățilă 2016: 453), semn că fenomenul concurenței dintre cele două genuri trebuie să fi fost moștenit din româna comună. Interesant este că această concurență se rezolvă diferit în dialectele de la sud de Dunăre. Dacă în aromână neutru este încă predominant (remarcăm faptul că neutru a fost consemnat în 18 localități, spre deosebire de masculin, care a fost înregistrat numai în 7 localități), în meglenoromână și istroromână, situația evoluează către înlocuirea definitivă a neutrului cu masculinul. Semnalăm, în acest sens, faptul că, în ALDM I (h.274) și în MALGI (h. 10) formele de plural consemnate, pentru meglenoromână și istroromână, sunt majoritar masculine: megl. *númir*; ir. *umăr/umer*.

Pentru lat. *umerus* este consemnată numai forma de masculin (Ernout–Meillet, s.v. *umerus*, *-ī*; OLD s.v. *umerus*, *-ī*)

2.2.2.14. Os

dr. *os*, *oáse*, *oásă*, *ósur* ^í s.n., s.m.; ar. *os*, *oáse(-i)*, *oásă* s.n.; megl. *Ńos*, *uási* s.n.; ir. *os*, *-e*, *-ur* ^í s.n.

Formele de plural majoritar atestate în graiurile dacoromâne, cu excepția celor nordice, unde *os* a fost înlocuit cu termeni de origine slavă sau maghiară, sunt *oáse* și varianta arhaică *oásă* (păstrată în Moldova și în aria de nord-vest a țării). Sporadic și, în diverse graiuri, a fost înregistrată și forma recentă, *ósur* ^í (ALRR. *Sinteză* II, h. 167). Situația concordă cu cea din dialectele suddunărene, unde au fost consemnate forme de neutru plural realizate prin desinența *e(-i)* și izolat prin *-ă* (în punctele 56 și 58 din rețeaua ALAR și într-o localitate istroromână) (ALAR

I., h. 144; ALDM I h. 227; Frățilă 2016: 344, 487). De asemenea, în istroromână, a fost consemnată și forma *oósure*, pe care o putem corela cu dr. *ósurí*.

Având în vedere datele semnalate mai sus, putem conchide că, în etapa premergătoare procesului de desprindere a dialectelor, era generală forma de neutru plural, *oasă*.

Trebuie menționat că și în italiană a fost atestată o formă de neutru plural în *-a*, *ossa*. Această formă este întrebuințată, alături de masculin, încă din secolul al XIII-lea (TLIO, s.v. *ossi*, *ossa*).

Românescul *oásă* și italianul *ossa* corespund, întru totul, formei latinești de plural, *ossa*. După cum se menționează în OLD (s.v. *os*², *ossis*), *ossa* este consemnat deja între anii 99 și 55 î. Cr, în opera lui Lucretius Carus. Substantivul era folosit, în mod special, la plural, context în care a putut fi asociat cu accepția 'oseminte' (*ibid.*). Acest lucru a creat, probabil, condițiile favorabile pentru păstrarea lui *ossa* atât în română, cât și în italiană.

CONCLUZII

Dincolo de posibilitatea de a reconstrui genul substantivelor în româna comună și, poate chiar într-o fază târzie a limbii latine, pornind de la datele dialectale, este important să subliniem că analiza noastră ne-a permis să observăm mai multe elemente de convergență între dialecte. Convergențele se manifestă fie prin preferința pentru un singur gen exprimat uneori prin intermediul unei singure desinențe (de exemplu, neutru pentru *os* sau pentru *deget* și masculin pentru *pumn*), fie prin prezența aceluiași tip de variație morfologică și uneori și semantică, pe care nu îl putem considera întotdeauna rodul unei simple coincidențe (de exemplu, trecerea de la neutru la feminin sau alternanța dintre neutru și masculin, însoțite de variații semantice, în cazul substantivelor *nod* sau *cot*), de cele mai multe ori, dialectele continuă o situație moștenită din româna comună sau inovează în aceeași direcție, ele se deosebesc, în general, de limba latină. Am observat, totuși, că în stadiile târzii ale latinei, la care putem avea acces prin intermediul documentelor sau prin comparația cu italiana, putem stabili mai multe corespondențe cu situația din limba română.

Comparația dialectelor sub aspectul genului este utilă pentru a caracteriza limba română în ansamblul ei și, în aceeași măsură, pentru a pune în lumină particularitățile fiecărui dialect. Constatăm, de exemplu, că aromâna este mai conservatoare în ceea ce privește folosirea desinenței de neutru plural *-e* decât celelalte dialecte. În acest sens, remarcăm că, dintre cele 29 de substantive avute în vedere, numai 6 prezintă desinența de plural, *-uri*.

În general, dacoromâna oglindește, la nivel global, fenomenele întâlnite izolat în fiecare dintre dialectele sud-dunărene. Acest aspect poate fi valabil atât pentru variația desinențelor, cât și pentru oscilația dintre genuri.

BIBLIOGRAFIE

- ALAR I = *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul I, Nicolae Saramandu, editor Manuela Nevaci, București, Editura Academiei Române, 2014.
- ALDM I = *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, volumul I, Petar Atanasov, București, Editura Academiei Române, 2008.
- ALRR. Munt.–Dobr. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, vol. I, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1996.
- ALRR. *Sinteză I–III = Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, coordonator: Nicolae Saramandu, București, Editura Academiei Române, volumul I, colectiv redacțional: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irina Floarea, Mihaela Morcov, 2005; volumul II, colectiv redacțional: Verginica Barbu Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, 2012; volumul III (sub tipar), colectiv redacțional: Carmen-Irina Floarea, Ionuț Geană, Mara Iuliana Manta, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu.
- Candrea 1928 = I.-Aurel Candrea, *Glosar meglenoromân*, în „Grai și suflet” 3, 381–412, 1928.
- Capidan 1935 = Theodor Capidan, *Meglenoromânii*, III. *Dicționar meglenoromân*, București, Editura Cartea Românească, 1935.
- CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A–Putea)*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.
- Coteanu 1969 = I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Române, 1969.
- DA = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: A–B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul II. Partea I: F–I. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă–lepăda*. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1940.
- DCECH III = Joan Corominas con la colaboración de José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, volumen III, Editorial Gredos, Madrid, 1980.
- DCVB = *Dicționari català, valencià, balear*, Institut d’Estudis Catalans, <http://dcvb.iecat.net/>, 19.07.2018.
- DDM = *Dicționarul dialectului meglenoromân. General și etimologic*, volumul I, A–C, coordonator Nicolae Saramandu, autori: Nicolae Saramandu, Alina Celac, Carmen-Irina Floarea, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 2013.
- DGS I = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I, Literele A–C, autori: Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, coordonator: Maria Marin, București, Editura Academiei Române, 2009.
- Dimitrescu 1978 = Florica Dimitrescu, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1978.
- DLR = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei Române. Tomul VI. Litera M: 1965–1968; Tomul VII. Partea 1. Litera N: 1971; Tomul IV. Litera L. L–Lherzolit. 2008; Tomul V. Litera L. Li–Luzulă. 2008.
- DRAE = *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, Actualización 2017, <http://dle.rae.es/>
- Ernout–Meillet = Alfred Ernout, Alfred Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Klincksieck, Paris, 2001.
- Frățilă 2016 = Vasile Frățilă, *Studii istroromâne*, București, Editura Universității din București, 2016.

- Frățilă, Bărdășan 2010 = Vasile Frățilă (coord.), Gabriel Bărdășan, *Dialectul istroromân. Straturi Etimologice*, Partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980.
- Kovacec, Rječnik = August Kovacec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Knjižnica *Verba moritura*, Pula, 1998.
- MALGI = *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne*, Radu Flora, București, Editura Academiei Române, 2003.
- NALR. Mold.–Bucov. I = *Noul atlas lingvistic al României*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, Editura Academiei Române, 1987.
- OLD = *Oxford latin dictionary*, Glare Peter, G. W. (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1968.
- Papahagi 1963 = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, Editura Academiei Române, București, 1963.
- Pascu 1925 = George Pascu, *Dictionnaire étymologique macédo-roumain I, Les éléments latins et romans*, Iași, Cultura Națională, 1925.
- REW = *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, W. Meyer Lübke, Heidelberg, Carl Winter, Universitätsverlag, 1972.
- TLIO = *Tesoro della lingua italiana delle origini*, direttore: Lino Leonardi, ultimo aggiornamento: 9.07.2018, <http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/>.
- TDRG² = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band I–III, 1986–1989, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Zamfir 2011 = Dana-Mihaela Zamfir, *Despre etimologia cuvântului plămân în lumina atestărilor mai vechi și a varietelor din graiurile dacoromâne actuale, în Studii de dialectologie, istoria limbii și onmastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*, București, Editura Academiei Române, 2011.

OBSERVATIONS SUR LA POSITION DU NEUTRE DANS LES DIALECTES DE LA LANGUE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Dans cet article nous nous sommes proposée de comparer quelques noms hérités dans les dialectes roumains, pour décider si, dans le roumain commun, ces noms appartenaient à la catégorie du neutre ou du masculin et pour établir, également, si par rapport à certains substantifs neutres, la présence de la désinence *-uri* relève d'une extension analogique ou d'un phénomène hérité. Cette analyse nous a permis de reconstruire le genre et les désinences des substantifs en question, d'observer l'évolution unitaire du roumain, mais aussi de remarquer certains traits spécifiques des variétés dialectales.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13